

PREDČASNÉ ZAŠKOLENIE NADANÝCH DETÍ A ICH ADAPTÁCIA NA ŠKOLU

Katarína Hannelová, Miroslava Balátová

Fakulta psychológie, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Anotácia: Príspevok je venovaný adaptácii nadaných detí na školu vzhľadom na vek, v ktorom boli zaškolené. V realizovanom výskume hodnotili učiteľky na posudzovacej škále úroveň adaptácie riadne a predčasne zaškolených žiakov pri vstupe do školy a po prvom polroku školskej dochádzky. Adaptácia na školu sa posudzovala v emocionálnej, sociálnej a kognitívnej oblasti. Výsledky potvrdili, že po absolvovaní výučby v prvom polroku učiteľky posudzujú celkovú mieru adaptácie u riadne zaškolených nadaných žiakov vyššie než u predčasne zaškolených žiakov. V oboch skupinách žiakov sa miera adaptácie v jednotlivých oblastiach po polroku výučby signifikantne zvýšila. Interpretácia výsledkov je výzvou k intervencii školského psychológa s cieľom podporiť sociálnu adaptáciu predčasne zaškolených nadaných detí.

Kľúčové slová: Nadaný žiak, adaptácia na školu, predčasné zaškolenie

Úvod

Vzdelávanie nadaných žiakov má svoje špecifiká, preto je potrebné sa zaoberať špecifickými vzdelávacími potrebami týchto žiakov. V základných dokumentoch sa špeciálne výchovno-vzdelávacie podmienky týkajú troch skupín žiakov: žiakov zdravotne znevýhodnených, žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov s nadaním.

V oblasti vzdelávania nadaných detí sa vyskytuje množstvo otázok, s ktorými sa školský psychológ môže stretnúť. K tejto problematike patrí aj oblasť adaptácie nadaných detí na školu najmä v súvislosti s možnosťou predčasného zaškolenia nadaných detí.

Nadanie dieťaťa sa prejavuje už v predškolskom veku v kognitívnych aspektoch (pamäť, pozornosť, myslenie, reč), v prejavoch zvedavosti, originálnych nápadoch, cieľavedomosti, ako aj v schopnosti naučiť sa bez ťažkostí čítať, písať, počítať. Zároveň s týmito prejavmi (ktoré sú v porovnaní s výkonmi vrstovníkov mimoriadne) rodičia u dieťaťa registrujú zvýšenú citlivosť a zraniteľnosť, ako aj problémy v komunikácii a vzťahoch.

Psychológovia, ktorí sa zaoberajú nadaním, zdôrazňujú, že nadanie sa neprejavuje len v intelektových schopnostiach a výkonoch, ale týka sa celej osobnosti. Podľa Laznibatovej (2012) sa v nadaní prejavuje vzájomné pôsobenie dispozícií, osobnosti a vonkajších (sociálnych i kultúrnych) podmienok. Typickým znakom vývinu nadaných detí je podľa uvedenej autorky disproporcía a asynchrónnosť. Preto je nadané dieťa v porovnaní s vrstovníkmi na oveľa vyššej úrovni v kognitívnom vývine, kým v sociálnom a emocionálnom vývine zaostáva.

Reálne ťažkosti, ktoré sa prejavujú pri vzdelávaní nadaných detí vedú školských psychologov k hľadaniu a overovaniu rôznych postupov pre podporovanie špecifických potrieb týchto detí vo vzdelávacom procese. V spolupráci s pedagógmi pripravujú a overujú rôzne programy využiteľné vo vzdelávacom procese nadaných žiakov. Ako uvádza Kurt Heller (2005) vo vzdelávaní a v poradenskej činnosti pre nadaných je veľkým a nie dostatočne riešeným problémom samotné vymedzenie pojmu nadanie ako aj ponuka prístupov vo vzdelávaní nadaných žiakov. Autor poskytuje kritickú analýzu rôznych špeciálne vyvinutých programov, ktoré sú väčšinou nedostatočne overené. Ponúkol však aj vlastné skúsenosti z riešenia problémov nadaných v poradenskej praxi.

Príkladom špeciálneho prístupu k nadaným žiakom je príspevok holandských autorov (Van der Meulen, Van der Bruggen, Spilt, Verouden, Berkhout, Bögels, 2014), ktorí aplikovali program pre nadaných žiakov v 3. – 5. ročníku, pričom vychádzali z požiadavky riešenia špeciálnych potrieb nadaných v bežných školách. Výsledky overovania programu podložili okrem iných aj výsledkami z posudzovania žiakov rodičmi a učiteľmi v škálach zameraných na identifikáciu sociálno-emocionálnych problémov a problémov v správaní nadaných žiakov pred a po realizácii programu. V takto získaných ratingoch sa po absolvovaní programu potvrdil pokles sociálno-emocionálnych problémov aj problémov v správaní.

Pozornosť podielu psychológie a psychologov na riešení problematiky nadaných žiakov a študentov venuje v aktuálnom príspevku James Gallagher (2015). Jednou z požiadaviek, ktoré navrhuje, je potreba longitudinálneho výskumu vývinu nadania v ranom veku dieťaťa od 2 do 5 rokov. Predškolský vek je pre identifikáciu prejavov nadania významný. Konkrétne prejavy dieťaťa vzťahujúce sa k nadaniu sú nielen pozitívne (napredovanie v kognitívnom vývine), ale aj negatívne (problémy v sociálnom a emocionálnom vývine). Výrazné napredovanie v kognitívnom vývine (v porovnaní s inými deťmi v tom istom veku) je jedným z identifikačných znakov nadania, pre ktorý sa takému dieťaťu ponúka zaškolenie v triede pre nadané deti. Vzhľadom na disproporcie a disharmóniu vo vývine sociálnom a emocionálnom je však namieste otázka adaptácie týchto detí, zvlášť, ak sú zaškolené skôr, než dosiahnu vek 6 rokov.

Proces adaptácie na školské požiadavky po vstupe do školy má aspekt emocionálny, sociálny a kognitívny (Dařílek, 1998). Primeraná adaptácia v emocionálnej oblasti sa prejavuje v citovej stabilite a primeraných citových reakciách. V sociálnej oblasti sa dobre adaptovaný žiak zapája do diania v skupine a nemá problémy v nadväzovaní sociálnych vzťahov. V kognitívnej oblasti sa vyžaduje udržanie pozornosti pri plnení úloh.

V našom príspevku ponúkame konkrétnu analýzu týkajúcu sa adaptácie detí zaradených do triedy pre všeobecne intelektovo nadaných od 1. ročníka. Realizovali sme exploračný výskumný plán s cieľom posúdiť úroveň adaptácie nadaných žiakov pri vstupe do školy a po prvom polroku školskej dochádzky. Hľadali sme odpovede na dve výskumné otázky:

- Je rozdiel v adaptácii medzi všeobecne intelektovo nadanými žiakmi zaškolenými pred a po dosiahnutí veku 6 rokov?
- Ako sa mení úroveň adaptácie po prvom polroku školskej dochádzky?

Metóda

Výskumnú vzorku tvorili žiaci 1. ročníka ZŠ zaradení do triedy pre všeobecne intelektovo nadaných v rámci programu alternatívnej starostlivosti o nadané deti v bežnej základnej škole. Vo vzorke 30 žiakov bolo 17 žiakov zaškolených pred dosiahnutím veku 6 rokov (pri nástupe

do školy dosiahli vek od 5 rokov 8 mesiacov do 5 rokov 11 mesiacov) a 13 žiakov zaškolených po dosiahnutí veku 6 rokov.

Adaptáciu žiakov sme zisťovali dotazníkom, ktorý vyplnili dve učiteľky o každom žiakovi. Pri konštrukcii dotazníka sme sa zamerali na tri základné aspekty adaptácie žiakov na školu, a to emocionálny, sociálny a kognitívny aspekt. Dotazník obsahoval 21 položiek, ktoré mali formu posudzovacej škály. Učiteľky vyjadrovali svoj súhlas s výrokom v každej položke na 5-bodovej škále. Na emocionálnu adaptáciu bolo zameraných 5 položiek (skóre od 5 do 25 bodov), na sociálnu a kognitívnu adaptáciu po 8 položiek (skóre od 8 do 40 bodov). Jednotlivé položky boli formulované buď pozitívne alebo negatívne a pri skórovaní sa škály pre negatívne položky otočili, takže vyššie výsledné skóre poukazovalo na vyššiu mieru adaptácie. Každá učiteľka posudzovala prejavy adaptácie dieťaťa pri vstupe do školy a po prvom polroku školskej dochádzky.

Príklady položiek:

U žiaka sa často prejavujú náhle citové výkyvy (emocionálna adaptácia).

Nadväzovanie kontaktov s vrstovníkmi je primerané, zodpovedá situácii (sociálna adaptácia).

Žiak nie je úspešný vo vzdelávacom procese (kognitívna adaptácia).

Vzhľadom na nízky počet žiakov zaradených do výskumu a nepotvrdenie normálneho rozloženia získaných dát sa štatistické spracovanie realizovalo neparametrickými testami. Na overenie rozdielov v adaptácii medzi žiakmi zaškolenými pred dosiahnutím veku 6 rokov a žiakmi zaškolenými po dosiahnutí veku 6 rokov sme použili U-test Mann-Whitneyho. Zmeny v úrovni adaptácie po prvom polroku školskej dochádzky sme posudzovali na základe Wilcoxonovho testu. Vzťahy medzi sledovanými premennými sme zisťovali Spearmanovými korelačnými koeficientami.

Výsledky

Prvú výskumnú otázku týkajúcu sa rozdielov v úrovni adaptácie medzi deťmi predčasne a riadne zaškolenými sme riešili porovnaním skóre adaptácie. V tabuľke č. 1 sú výsledky porovnania úrovne adaptácie na začiatku školského roka, v tabuľke č. 2 po prvom polroku školskej dochádzky. Výsledky U-testu boli štatisticky významné len pri porovnaní celkovej úrovne adaptácie po prvom polroku. Všetky ostatné hodnoty U-testu neboli štatisticky významné, hoci úroveň mediánu bola väčšinou o niečo vyššia u detí, ktoré nastúpili do školy po dosiahnutí veku 6 rokov.

Tabuľka 1

Rozdiely medzi predčasne a riadne zaškolenými deťmi v počiatočnej úrovni adaptácie (U-test Mann-Whitneyho)

		Adaptácia na začiatku školského roka			
		Emocionálna	Sociálna	Kognitívna	Celková
Medián	Predčasne zaškolení	43	58	62	150
	Riadne zaškolení	44	59	64	166
U-test		71	102,5	110,5	77
Signifikancia		0,103	0,742	1,000	0,170

Tabuľka 2

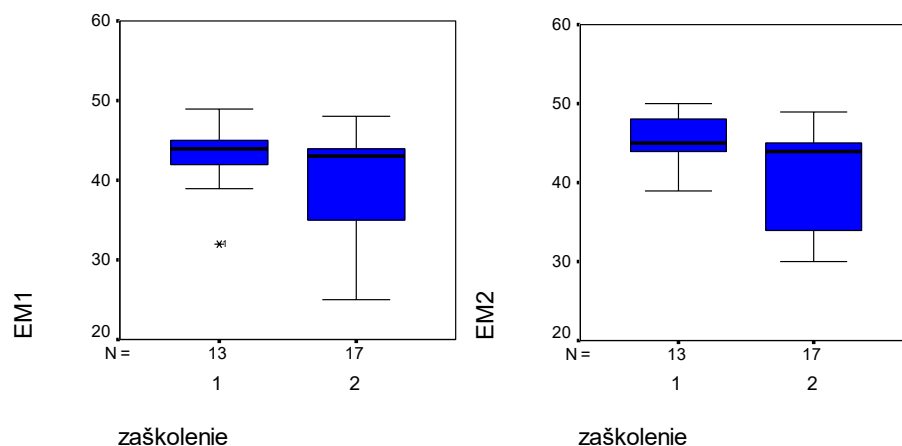
Rozdiely medzi predčasne a riadne zaškolenými deťmi v úrovni adaptácie po polroku (U-test Mann-Whitneyho)

		Adaptácia po polroku			
		Emocionálna	Sociálna	Kognitívna	Celková
Medián	Predčasne zaškolení	44	65	66	163
	Riadne zaškolení	45	65	67	176
U-test		71	103,5	87	63
Signifikancia		0,103	0,773	0,341	0,048

Okrem štatistického testovania rozdielov ponúkame v súvislosti s hľadáním odpovedí na prvú výskumnú otázku aj vizuálne porovnanie rozdelenia hodnôt úrovne adaptácie v dvoch skupinách nadaných žiakov (grafy č. 1, 2 a 3). Z grafov sú evidentné rozdiely v medzikvartilovom rozpätí, ako aj asymetria v distribúcii hodnôt adaptácie v emocionálnej a sociálnej oblasti v skupine žiakov zaškolených predčasne.

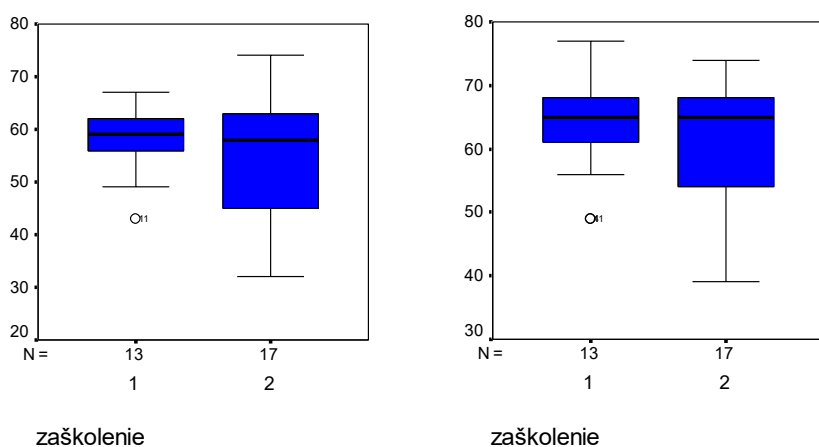
Graf 1

Emocionálna adaptácia pri vstupe do školy (EM1) a po polroku (EM2) u žiakov zaškolených riadne (zaškolenie 1) a predčasne (zaškolenie 2)

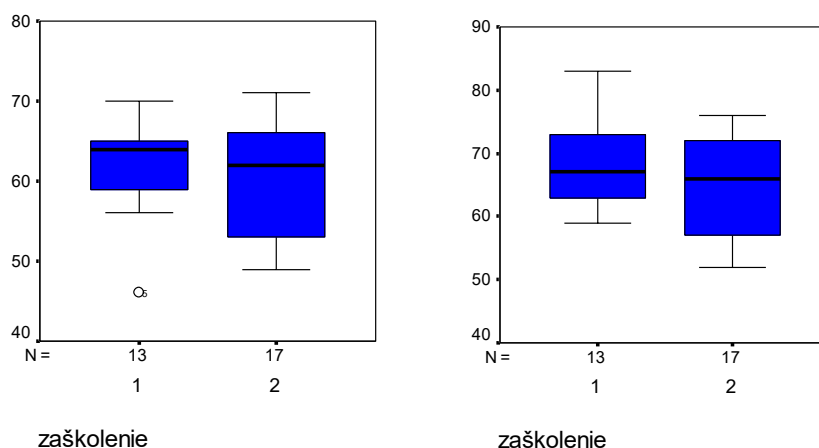
Graf 2

Sociálna adaptácia pri vstupe do školy (SOC1) a po polroku (SOC2) u žiakov zaškolených riadne (zaškolenie 1) a predčasne (zaškolenie 2)

Graf 3

Kognitívna adaptácia pri vstupe do školy (KOG1) a po polroku (KOG2) u žiakov zaškolených riadne (zaškolenie 1) a predčasne (zaškolenie 2)

Pri porovnávaní adaptácie predčasne a riadne zaškolených nadaných detí sme zistili rozdielne vzťahy medzi kognitívnou adaptáciou a celkovou adaptáciou. Spearmanove korelačné koeficienty uvedené v tabuľke č. 3 potvrdzujú, že kognitívna zložka adaptácie koreluje pozitívne s celkovou úrovňou adaptácie len u detí, ktoré nastúpili do školy po dosiahnutí veku 6 rokov. V skupine predčasne zaškolených nadaných detí nie je medzi kognitívnou adaptáciou a celkovou adaptáciou žiadny vzťah.

Tabuľka 3

Vzťahy medzi kognitívnou adaptáciou a celkovou adaptáciou u predčasne a riadne zaškolených detí (Spearmanove korelačné koeficienty)

	Adaptácia na začiatku roka		Adaptácia po polroku	
	Zaškolení		Zaškolení	
	predčasne	riadne	predčasne	riadne
R	-0,034	0,711	0,113	0,738
Signifikancia	0,897	0,006	0,667	0,001

V rámci druhej výskumnej otázky sme zmeny v úrovni adaptácie na školu počas prvého polroka overovali Wilcoxonovým testom. Výsledky sú v tabuľke č. 4 a potvrdzujú štatisticky významné zvýšenie sledovaných ukazovateľov adaptácie po prvom polroku školskej dochádzky v oboch skupinách sledovaných detí.

Tabuľka 4

Zmeny v úrovni adaptácie v priebehu prvého polroka (Wilcoxonov test)

		Adaptácia			
		Emocionálna	Sociálna	Kognitívna	Celková
Predčasne zaškolení	W	-2,996	-3,242	-3,215	-3,626
	Signifikancia	0,003	0,001	0,001	0,000
Riadne zaškolení	W	-2,609	-3,113	-3,066	-3,062
	Signifikancia	0,009	0,002	0,002	0,002

Diskusia

Výsledky z výskumnej sondy exploračného charakteru zameranej na sledovanie adaptácie nadaných detí pri vstupe do školy a po prvom polroku výučby možno zhrnúť v dvoch sledovaných oblastiach nasledovne:

1. Nadané deti, ktoré nastúpili do školy pred dosiahnutím veku 6 rokov, dosahujú podľa posúdenia ich učiteliek úroveň adaptácie na školu v troch sledovaných oblastiach porovnateľnú s deťmi zaškolenými po dosiahnutí veku 6 rokov. Úroveň celkovej adaptácie po prvom polroku výučby však učiteľky posudzujú vyššie žiakov zaškolených po dosiahnutí veku 6 rokov.

2. Podľa ratingov učiteliek sa úroveň adaptácie na školu v priebehu prvého polroka u nadaných detí zvyšuje bez ohľadu na to, či boli zaškolené pred alebo po dosiahnutí veku šiestich rokov.

K prvému zisteniu možno poznamenať, že vzhľadom na minimálny vekový rozdiel v porovnávaných skupinách ako aj predpoklad akcelerovaného kognitívneho vývinu nie sú nesignifikantné výsledky štatistickej analýzy rozdielov medzi deťmi predčasne zaškolenými a riadne zaškolenými prekvapivé. Niektoré odlišnosti naznačujú krabičkové grafy a potvrdené

vzťahy medzi kognitívnou a celkovou adaptáciou len u detí zaškolených po dosiahnutí veku 6 rokov.

Výsledky získané k druhej výskumnej otázke vedú k potvrdeniu zlepšovania prejavov adaptácie vo všetkých oblastiach aj v krátkom časovom intervale - v priebehu prvých mesiacov po nástupe do školy u detí predčasne zaškolených, čo uvádza aj Laznibatová (2012).

Limity nášho výskumu sa týkajú najmä reprezentatívnosti výskumnej vzorky, a to nielen vzhľadom na jej rozsah, ale aj spôsob výberu participantov. Ďalšie rozpracovanie by si žiadal aj dotazník použitý na zisťovanie adaptácie žiakov na školu a zabezpečenie výskumnej procedúry tak, aby získané dáta boli čo najobjektívnejšie.

Spracovanie predloženej témy môže slúžiť ako predvýskum a podnet na ďalšie overovanie problematiky. Vzhľadom na očakávanie problémov v adaptácii nadaných žiakov na školu a časté prípady predčasného zaškolenia nadaných detí môžu byť naše poznatky východiskom pre praktickú činnosť školských psychológov pri mapovaní a následnom individuálnom posudzovaní a zvládaní nezrelosti v sociálnej a emocionálnej adaptácii nadaných detí.

Literatúra

- Dařílek, P. (1998). Žák a poruchy jeho adaptace na školní prostředí. In P. Dařílek, & P. Kusák, *Pedagogická psychologie* (197 – 213). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Gallagher, J. J. (2015). Psychology, Psychologists, and Gifted Children. *Journal for the Education of the Gifted*, 38(1), 6 – 17.
- Heller, K. A. (2005). Education and Counseling of the Gifted and Talented in Germany. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 27(2), 191 – 210.
- Laznibatová, J. (2012). *Nadané dieťa (Jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie)*. Bratislava: IRIS.
- van der Meulen, R. T., van der Bruggen, C. O., Spilt, J. L., Verouden, J., Berkhout, M., & Bögels, S. M. (2014). The Pullout Program Day a Week School for Gifted Children: Effects on Social-Emotional and Academic Functioning. *Child Youth & Care Forum*, 43(3), 287 – 314.

Kontakt

PhDr. Katarína Hannelová, PhD.
Paneurópská Vysoká Škola, Fakulta psychológie
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
Slovenská republika
katarina.hannelova@paneurouni.com

EARLY ENTRY OF GIFTED CHILDREN TO SCHOOL AND THEIR ADAPTATION

Abstract: The paper deals with adaptation of gifted children to school considering the age they entry to school. Using the rating scale teachers evaluated the level of adaptation of the 1st grade pupils at the beginning of the school year an after five months. The adaptation to school was rated in the emotional, social and cognitive field. The results after school semester confirmed higher adaptation ratings of children who started school in proper time compared with children who started school prematurely. The adaptation in studied area significantly increased in both groups of pupils. Interpretation of results leads to propose the intervention of school psychologist to support social adaptation of gifted children who start school prematurely.

Key words: Gifted pupil, adaptation to school, prematurely schooling